

პავლე ინგოროყვა

საქართველოს ტერიტორიის საზღვრების შესახებ

კონსტანტინეპოლი, 4 - 6 ივლისი, 1918 წელი

საქართველოს ტერიტორია კლასიკურად დამთავრებულს მთლიანს წარმოადგენს — ისტორიულად, გეოგრაფიულად, ეკონომიურად და ეთნოგრაფიულად. საქართველოს საზღვრები ამოხაზა ოცი საუკუნის ისტორიამ; საქართველო არის ერთი ისტორიული, სხეული, შეკავშირებული მრავალ-საუკუნოვანი სახელმწიფოებრივი და კულტურული ერთობით.

საქართველო ამავე დროს ერთი მთლიანი ფიზიკალ-გეოგრაფიული პროვინცია არის, ერთი ქვეყანა — შემოფარგლული ბუნებრივის საზღვრებით. საქართველო მიაგავს ციხეს, რომელსაც ყველა მხრით კედლები არტყია:

— ჩრდილოეთით მას აკრავს კავკასიონის ქედი — მისი მთავარი შტოებით;

— სამხრეთით მას ზღუდავს — აგრეთვე თოვლიანი მთების ერთი მთლიანი სისტემა:

სამხრეთ-კავკასიის მთავარი წყალთაგამყოფი ქედი (— მტკვარისა და ჭოროხის აუზების სამხრეთ მიჯნაზე შემორტყმული);

— დასავლეთით არტყია შავი ზღვა;

— და მხოლოდ ერთის ვიწრო პირით — აღმოსავლეთის მხრიდან — ეკვრის საქართველო ადერბეიჯანის ბარს, მაგრამ აქედანაც მას მდინარეების ერთიანი ხაზი გაჰყოფს: კავკასიის მთავარი მდინარე მტკვარი, თავისი შემდინარეებით: ძეგამით და ალაზან-ქურმუხით. საქართველოს საზღვრების ეს ბუნებრივი დამთავრება გეოგრაფიულ მიჯნებზე — წინასწარ განსაზღვრავს საქართველოს ეკონომიურ მთლიანობას. ამ ტოპოგრაფიულ ზღუდეებში მოქცეული მხარე - კუნძული არის ერთი ქვეყანა, ერთი ბუნებრივი ორგანიულად მთლიანი სამეურნეო-ეკონომიური პროვინცია.

თვითეული მხარე ამ ქვეყნისა მჭიდრო სამეურნეო ურთი-ერთობით არის შეკავშირებული დანარჩენ მხარეებთან, და ამავე დროს მეზობელ ქვეყნებიდან მოწყვეტილია ბუნებრივი ზღუდეებით, და ამიტომაც არც ერთ კუთხეს საქართველოსას არ შეუძლია ეკონომიური არსებობა მთლიან საქართველოს გარეშე. ჩამოჭრა საქართველოდან რომელიმე კუთხისა, რომელიც — თითონ გეოგრაფიული პირობებისა გამო, — ყველა არტერიებით გადაბმულია მრთელთან, — ეს იქნებოდა

ერთი ორგანიზაციული სამეურნეო ეკონომიური სხეულის დასახიჩრება. და თავისთავად შემთხვევითი როდია ისტორიული გაერთიანება საქართველოს ერთ კოლექტივად ზემოხსენებულ ბუნებრივ საზღვრებში: ისტორიას აქ ჰქმნიდა გეოგრაფიის ლოდიკა; ისტორიას გენეტიური კავშირი ჰქონდა საქართველოს ორგანიზაციულ ეკონომიურსა და ტერიტორიულ მთლიანობასთან.

დასასრულ, საქართველოს ქვეყანა ეთნოგრაფიულადაც მთლიან ერთეულს წარმოადგენს. როდესაც ეთნოგრაფიაზე ვამბობთ, ჩვენ მხედველობაში გვაქვს რასაკვირველია არა ცალკე სოფლები, ან ცალკე რაიონები. რომლის გამოთიშვა შეუძლებელია მისი ბუნებრივი სამეურნეო-ეკონომიური ჰინტერლანდისაგან; ეთნოგრაფიაზე მსჯელობის დროს, ცხადია, სახეში უნდა გვქონდეს მრთაელის პერსპექტივა, ქვეყანა აღებული მის ბუნებრივს გეოგრაფიულსა და ეკონომიურ ფარგლებში, — და არა ცალკე ხელოვნური ჩამონაჭრები ორგანიზაციულად მთლიანი ტერიტორიული სხეულისა. და საქართველო, — ასე კლასიკურად დამთავრებული თავის საზღვრებში, — თითონ ბუნებისაგან გამოკვეთილ მიჯნებზე; ჩამოქნილი ერთ ორგანიზაციულ სხეულად — როგორც ბუნებრივი სამეურნეო-ეკონომიური მთლიანობით, ისე მრავალ-საუკუნოვანი სახელმწიფოებრივი და ისტორიულ-კულტურული პირობებით, — ეს ქვეყანა ეთნოგრაფიულადაც დიდ ერთფეროვნებას წარმოადგენს. ეთნოგრაფიული მთლიანობის მხრით საქართველო ბედნიერი გამონაკლისია კავკასიის სხვა ქვეყნებიდან: საქართველოში — ქართული ელემენტი მრთელი მოსახლეობის სამ მეოთხედამდე აღწევს (საქართველოში — გარდა ქალაქებისა — ქართვ ე ლ ო ბ ა შეადგენს 77,6% -ს მრთელი მოსახლეობისას, ხოლო ქალაქების მითვლით — 72,5%-ს). მეზობელი ქვეყნებიდან — თათარისტანში (ადერბეიჯანში) — მაგალითად, — თურქები შეადგენენ მრთელი მოსახლეობის 61%-ს; კიდევ უფრო ნაკლებია სომხების % სომხეთში. და საზოგადოდ იშვიათია მეორე ერი, როგორც ქართველობა, რომელსაც პოლიტიკური უფლებების დაკარგვის ხანაში, — საზღვრების ღიად დარჩენის დროს — შეენარჩუნებინოს ასეთი ეთნოგრაფიული ერთფეროვნება თავისი მიწა-წყალისა. ასე მაგ., იმ ქვეყნებში, რომელთაგან შესდგა ახალი სახელმწიფოები რუსეთის ნანგრევებზე: პოლონეთში, უკრაინაში ან ლიტვაში ადგილობრივი ერების % არ სჭარბობს ქართველებისას. ბევრად ნაკლები იყო ადგილობრივი ელემენტი მაგ., ბულგარეთში, როდესაც ახალი — ბულგარეთის სახელმწიფო შეიქმნა.

ამნაირად ქართველობამ დღემდე შეინარჩუნა ეთნოგრაფიული მთლიანობა თავისი ქვეყნისა იმ მრავალი განსაცდელის მიუხედავად, რომელიც მას ისტორიამ არგუნა. და ამ მხრივ ხომ განსაკუთრებით საფრთხეს განუმზადებდა საქართველოს მთლიანობას წარსული საუკუნე რუსთა მფლობელობისა, როდესაც რუსეთის მმართველობა ყოველნაირად ხელს უწყობდა საქართველოს კოლონიზაციას უცხო ელემენტების მიერ, რათა ამით დაესუსტებია ქართველობა — როგორც ყველაზე კულტურული ერი კავკასიაში, და ამასთან ერთად-ერთი ერი ამ მხარეში, რომელსაც ჰქონდა სახელმწიფოებრივი წარსული.

ქვემოდ წარმოდგენილია საქართველოს სახელმწიფო საზღვრების დეტალური მოხაზულობა, და მოკლე სტატისტიკური ცნობები საქართველოს მოსახლეობის შესახებ.

საქართველოს სახელმწიფოს საზღვრები

საზღვრები საქართველოს სახელმწიფოსი (ეს ამავე დროს საქართველოს ისტორიული საზღვრებია) — შემდეგი არის:

ა) ჩრდილოეთით: კავკასიონის მთავარი ქედი და მისი შტო კავკასიონის პირიქითელი ქედი. საზღვარი დაიწყება მდინარე მაკოფსეს შესართავიდან შავ ზღვასთან, — საცა კავკასიონის მთავარი ქედი უახლოვდება შავ ზღვას. და რომლის ჩრდილოეთით ეს ქედი ჰკარგავს ველურ ხასიათს.

საზღვარის ხაზი გასდევს ჯერ მდინარე მაკოფსეს — შესართავიდან დაწყებული ვიდრე სათავეებამდე, გაივლის დიდი ფსეუშხოს მწვერვალს, მიჰყვება წყალთაგამყოფ ხაზს მდინარეების ტუაფსესა და აშეს შუა, და მიადგება კავკასიონის მთავარ (წყალთაგამყოფ) ქედს. — გოითხის უღელტეხილიდან 20 კილომეტროზე სამხრეთ-აღმოსავლეთით. მოკიდებული ამ პუნქტიდან საქართველოს საზღვარი მიჰყვება კავკასიონის ქედს: ვიდრე ვაინქ-ფარსის მწვერვალამდე — კავკასიონის მთავარ (წყალთაგამყოფ) ქედს, ვაინქ-ფარსის მწვერვალიდან ვიდრე შავი-კლდის მწვერვალამდე — ყაზბეგის მთის სისტემას, ეგრედ წოდებულ კავკასიონის პირიქითელ ქედს (რუსულად Bokovoi Kavkazskii Khrebet), რომელიც ერთი უმთავრესი მთაგრეხილთაგანია კავკასიონის ქედზე; შავი კლდის მწვერვალიდან მოკიდებული — ხელახლა კავკასიონის მთავარ (წყალთაგამყოფ) ქედს ვიდრე მწვერვალამდე 11389 ფუტის სიმაღლისა, რომელიც მდებარეობს ზაქათალის ოლქის აღმოსავლეთ მიჯნაზე. მრთელი ეს ჩრდილოეთი საზღვარი საქართველოსი კავკასიონის ქედებზე, — მიჰყვება დღევანდელ ადმინისტრაციულ საზღვრებს შავი ზღვის სანაპირო გუბერნიისას, სოხუმის ოლქისას, ქუთაისის გუბერნიისას, ტფილისის გუბერნიისას და ზაქათალის ოლქისას — შემდეგის მცირეოდენის ცვლილებით ტფილისის გუბერნიის საზღვრებზე: საქართველოს საზღვრებში შემოდის სოფ. ლარსის რაიონი (== მდინ. თერგის ხეობა — ვიდრე პუნქტამდე სოფ. ლარსიდან ორ კილომეტროზე ჩრდილოეთით), რაც შეადგენს საქართველოს მხარის ხ ე ვ ი ს ნაწილს; ხოლო ტფილისის გუბერნიიდან გადადის საჩეჩნოს საზღვრებში სოფ. სახანოს რაიონი (== მდ. არღუნის ხეობის ნაწილი — დაწყებული პუნქტიდან, რომელიც მდებარეობს მდ. ბლუხას შესართავის და მდ. მეშხის შესართავის შუა მანძილზე).

ბ) აღმოსავლეთით: მდინარეების — ქურმუხისა და ალაზნის აუზების აღმოსავლეთი მიჯნა, მდ. მტკვარი, და მდ. მეგამი.

საზღვარის ხაზი მიჰყვება ჯერ ქედს, რომელიც ჩამოვარდება ზემოხსენებული მწვერვალიდან 11389 სიმაღლისა და გაივლის რა გზად მწვერვალებს: ქასაპს, უსახელო მწვერვალს 8568 ფუტის სიმაღლისა, უსახელო მწვერვალს 3682 ფუტის სიმაღლისა, — მიადგება მდ. ყაშყაჩაის ამ უკანასკნელი მწვერვალიდან ოთხ კილომეტროზე სამხრეთით. აქედან საზღვარის ხაზი მიჰყვება მდ. ყაშყაჩაის (ცნობილს ქვემოდ ყარაჩაის სახელით) — ვიდრე ეს მდინარე ერთვოდეს მდ. აგრიჩაის. მოკიდებული ამ პუნქტიდან საზღვრის ხაზი გაივლის ჯერ ბოზდ-დადის

მწვერვალს, შემდეგ უსახელო მწვერვალს 1684 ფუტის სიმაღლისა (—რომელიც მდებარეობს ყონჯიშინის ქედზე), და მიადგება მდ. მტკვარს — მდ. ალაზნის შესართავთან. მოკიდებული აქედან საქართველოს საზღვარია ჯერ მდ. მტკვარი ვიდრე მდ. ძეგამის შესართავამდე, ხოლო შემდეგ — მდ. ძეგამი ვიდრე სათავეებამდე (ალაგელარის მწვერვალამდე — მტკვარ.-არაქსის წყალთაგამყოფ ქედზე).

გ) სამხრეთით: მტკვარ-არაქსის მთავარი წყალთაგამყოფი ქედი, — ვიდრე ბრესტლიტოვსკის ხელშეკრულების საზღვრამდე, საიდანაც იწყება სადაო ოლქები საქართველოს და ოსმალეთს შორის. საზღვარი, მოკიდებული ალაგელარის მწვერვალიდან, მიჰყვება მთავარ წყალთაგამყოფ ქედს, რომელიც გასდევს მდინარეების მტკვარისა და არაქსის აუზების შუა და მიდის სულ ამ ქედზე გაყოლებით ვიდრე უჩთაფალარის მწვერვალამდე, — საიდანაც დაიწყება ბრესტის საზღვარი.

ბრესტის ხაზის სამხრეთით მდებარე საქართველოს ორი მხარე: ბათომი და არტაანი — ამჟამად ბრესტის ხელშეკრულების ზონაში შედის*. თანხმად ამ ხელშეკრულებისა — ამ მხარეთა მცხოვრებთ მიენიჭათ ეროვნულ-პოლიტიკური თვითგამორკვევის უფლება; დღეს-დღეობით კი ბათომი და არტაანი, წინააღმდეგ ბრესტის ხელშეკრულებისა დაჭერილია ოსმალეთის ჯარის მიერ. — ოსმალეთმა ამავე დროს მოახდინა ოკუპაცია ბრესტის სამიჯნო ხაზის ჩრდილოეთითაც — საქართველოს ნაწილის ახალციხე-ახალქალაქის მხარისა ვიდრე აბასთუმანამდე და აწყურამდე.

დ) საქართველოს დასავლეთი საზღვარია — შავი ზღვა.

ტერიტორიას საქართველოს სახელმწიფოსას, მოთავსებულს ამ საზღვრებში, შეადგენს დღევანდელის ადმინისტრაციული დანაწილებით შემდეგი პროვინციები (გარდა ბათომის და არტაანის მხარეებისა, რომლებიც ბრესტის ხელშეკრულების ზონაში შედიან):

გუბერნიები — ტფილისისა და ქუთაისისა**; ოლქები — სოხუმისა, სოჭისა და ზაქათალისა; და ტფილისის პროვინციის სანაპირო მხარეები (ჩამონაჭრები ტფილისის პროვინციიდან რუსეთის მმართველობის მიერ მოხდენილი ადმინისტრაციული გადამიჯნით): ქვემო-ყარაიას ველი, ბამბაკი და ყაზახ-შამშადილი.

* სამხრეთი საზღვარი საქართველოს ამ ორი მხარისა — ბათომისა და არტაანისა — შემდეგია: ჯერ ჩილდირის მთების სისტემა, რომელიც სამხრეთის მხრით ზღუდავს ჩილდირის ტბას; შემდეგ მტკვარ-არაქსის მთავარი წყალთაგამყოფი ქედი — ვიდრე მდ. მტკვრის სათავეებამდე; აქედან ჭოროხ-არაქსის მთავარი წყალთაგამყოფი ქედი — ვიდრე ოსმალეთის სახელმწიფო საზღვრამდე 1914 წლისა.

** ტფილისის გუბერნია ხაზის შესწორებით — ჩრდილოეთის მხრით — საქართველოს ისტორიულ საზღვარზე, ე. ი. სოფელ ლარსის რაიონის მიმატებით და სოფელ სახანოს რაიონის გამოკლებით.

*** სოჭის ოლქი — ძველს საზღვრებში (მდ. მაკოფსეს ხაზამდე). ზაქათალის ოლქი — ხაზის ზემოდ ნაჩვენები მცირეოდენის შესწორებით აღმოსავლეთ მიჯნაზე (მდ. ყაშყაჩაის გასწვრივ).